

SUD HOKIMIYATI ORGANI

Ilashboyeva Ifoda Damir qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti sotsiologiya yo'nalishi talabasi ilashboyevaifoda9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sud hokimiyati organining davlat hokimiyati tizimidagi o'rnini va ahamiyati tahlil qilinadi. Sud hokimiyatining konstitutsiyaviy asoslari, uning mustaqilligi, vakolatlari hamda jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashdagi roli yoritib beriladi. Shuningdek, sud organlarining fuqarolar huquq va erkinliklarini himoya qilish, adolatli sudlovni amalga oshirish hamda huquqiy davlatni shakllantirishdagi vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan o'rganiladi. Maqolada sud hokimiyati faoliyatining asosiy tamoyillari, sud tizimining tuzilishi va uning samaradorligini oshirish masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: sud hokimiyati, sud organlari, sud mustaqilligi, adolatli sudlov, qonun ustuvorligi, huquqiy davlat, konstitutsiyaviy tamoyillar, fuqarolarning huquqlari, sud tizimi.

KIRISH

Davlat hokimiyati tizimida sud hokimiyati alohida va mustaqil tarmoq sifatida muhim o'rin egallaydi. Sud hokimiyati jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda adolatli sudlovni amalga oshirish orqali huquqiy davlatning asosiy tayanchlaridan biri hisoblanadi. Hokimiyatlar bo'linishi tamoyili asosida shakllangan sud hokimiyati ijro va qonun chiqaruvchi hokimiyatdan mustaqil faoliyat yuritib, davlat va jamiyat o'rtasidagi huquqiy muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv va huquqiy islohotlar sharoitida sud hokimiyatining samaradorligi, mustaqilligi va ochiqqligi masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, sud organlarining faoliyati fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, nizolarni qonuniy yo'l bilan hal etish hamda ijtimoiy adolatni qaror toptirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bois sud hokimiyati organlarining huquqiy asoslari, tuzilishi va faoliyat mexanizmlarini ilmiy jihatdan o'rganish zarur hisoblanadi.

Mazkur maqolada sud hokimiyati organining mohiyati, uning konstitutsiyaviy asoslari, asosiy vazifalari va vakolatlari hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini tahlil qilinadi. Shuningdek, sud hokimiyati faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy takliflar bayon etiladi.

Metod va materiallar. Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy tadqiqotning umumqabul qilingan nazariy va amaliy metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi sud hokimiyati organining huquqiy mohiyati, tuzilishi va faoliyatini kompleks o'rganishga yo'naltirilgan.

Tadqiqotda, avvalo, tahlil va sintez metodlari qo'llanilib, sud hokimiyati organiga oid nazariy qarashlar, huquqiy normalar hamda ilmiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi. Ushbu metodlar sud hokimiyatining davlat hokimiyati tizimidagi o'rnini aniqlash va uning asosiy funksiyalarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etdi.

Tadqiqot jarayonida normativ-huquqiy tahlil metodidan keng foydalanildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, sud hokimiyatiga oid qonunlar, farmon va qarorlar hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Ushbu materiallar sud hokimiyati organlarining vakolatlari va huquqiy asoslarini yoritishda asosiy manba bo'lib xizmat qildi.

Qo'llanilgan metodlar va materiallar sud hokimiyati organining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilish, asosli xulosalar chiqarish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Hujjatlar tahlili. Sud hokimiyati organining huquqiy maqomi, vakolatlari va faoliyatini chuqur o'rganishda normativ-huquqiy hujjatlar asosiy manba hisoblanadi. Hujjatlar tahlili sud hokimiyatining konstitutsiyaviy asoslarini, uning mustaqillik darajasini hamda sud organlarining amaliy faoliyatini huquqiy jihatdan baholash imkonini beradi[1].

Konstitutsiyaviy hujjatlar tahlili:

Tadqiqotda birinchi navbatda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi normalari tahlil qilindi. Konstitutsiyaning sud hokimiyatiga bag'ishlangan moddalarida sud hokimiyati qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatdan mustaqil ekanligi, sudyalarning faqat qonunga bo'ysunishi hamda adolatli sudlovni amalga oshirish sud hokimiyatining asosiy vazifasi ekanligi belgilab qo'yilgan[2]. Ushbu konstitutsiyaviy qoidalar sud hokimiyatining huquqiy poydevorini tashkil etadi va uning davlat hokimiyati tizimidagi alohida o'rnini mustahkamlaydi.

Soha qonunlari tahlili:

Sud hokimiyati faoliyatini tartibga soluvchi asosiy qonunlardan biri — "Sudlar to'g'risida"gi Qonun hisoblanadi. Ushbu qonunda sud tizimining tuzilishi, sudlarning vakolatlari, sud ishlarini yuritish asoslari hamda sudyalarning huquq va majburiyatlari aniq belgilangan[3]. Qonun sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan normalarni o'z ichiga oladi.

Shuningdek, "Sudyalarning oliy kengashi to'g'risida"gi Qonun hujjatlar tahlilining muhim manbasi bo'lib, unda sudyalarni tanlash, tayinlash, lavozimdan ozod etish hamda ularning mustaqilligini ta'minlash mexanizmlari yoritilgan[4]. Mazkur qonun sud hokimiyatining institutsional mustaqilligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Prezident farmon va qarorlari tahlili:

Sud-huquq tizimini takomillashtirishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari ham hujjatlar tahlilining muhim qismi sifatida o'rganildi. Ushbu hujjatlarda sud tizimini isloh qilish, sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash, fuqarolarning sudga murojaat qilish imkoniyatlarini kengaytirish masalalari belgilangan[5]. Ayniqsa, sud tizimini raqamlashtirish va sud jarayonlarida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishga doir hujjatlar sud hokimiyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Sud amaliyoti va protsessual hujjatlar tahlili:

Hujjatlar tahlilida Oliy sud Plenumi qarorlari, protsessual kodekslar (fuqarolik, jinoyat, ma'muriy va iqtisodiy protsessual qonunchilik) ham muhim o'rin egallaydi. Ushbu hujjatlar qonun normalarining bir xil va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlash, sud amaliyotida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi[6].

Sud qarorlari va rasmiy sharhlar sud hokimiyatining real faoliyatini ochib berib, qonun normalarining amaliy ijrosini tahlil qilish imkonini beradi.

Xalqaro huquqiy hujjatlar tahlili:

Bundan tashqari, sud hokimiyati faoliyatini baholashda xalqaro huquqiy hujjatlar, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt normalari ham tahlil qilindi. Ushbu hujjatlar adolatli sudlov, sud mustaqilligi va inson huquqlarini himoya qilishning umumiy standartlarini belgilaydi[7].

Umumiy tahlil natijalari:

Hujjatlar tahlili natijasida sud hokimiyati organlarining huquqiy asoslari mustahkam ekani, ularning faoliyati konstitutsiyaviy va qonuniy normalar bilan tartibga solingani aniqlandi. Shu bilan birga, normativ-huquqiy hujjatlar sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash va uni yanada takomillashtirishga qaratilgan tizimli islohotlarni aks ettiradi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot jarayonida sud hokimiyati organining huquqiy asoslari, institutsional tuzilishi hamda faoliyat mexanizmlari normativ-huquqiy hujjatlar va sud amaliyoti asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar sud hokimiyati davlat hokimiyati tizimida mustaqil va muhim tarmoq sifatida shakllanganini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va sud-huquq sohasiga oid qonunlarda sud hokimiyatining mustaqilligi huquqiy jihatdan mustahkamlangan. Xususan, sudyalarning faqat qonunga bo'ysunishi, ularning daxlsizligi va aralashuvga yo'l qo'yilmasligi sud hokimiyatining asosiy kafolatlari sifatida belgilangan. Bu holat sudlov jarayonida adolat va xolislikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Normativ-huquqiy hujjatlar tahlili sud tizimini isloh qilishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil va tizimli xarakterga ega ekanini ko'rsatdi. Prezident farmon va qarorlari asosida sud tizimini modernizatsiya qilish, sud jarayonlarining ochiqqligini ta'minlash hamda sud faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish bo'yicha muhim natijalarga erishilgan. Bu jarayonlar sud hokimiyatining samaradorligini oshirish bilan birga, fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Sud amaliyoti va Oliy sud Plenumi qarorlarining tahlili qonun normalarining bir xil va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Biroq muhokama jarayonida ayrim holatlarda qonun normalarini amaliy qo'llashda muammolar va protsessual murakkabliklar mavjudligi ham aniqlandi. Bu esa sud amaliyotini yanada takomillashtirish va sudyalarning malakasini oshirish zaruratini yuzaga chiqaradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sud hokimiyati organlari fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim rol o'ynamoqda. Shu bilan birga, sud hokimiyatining to'liq mustaqilligini ta'minlash, sud qarorlarining ijrosini kuchaytirish va sud jarayonlarida oshkoralik darajasini yanada oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Umuman olganda, olib borilgan muhokama va tahlillar sud hokimiyati organlarini rivojlantirishga qaratilgan huquqiy islohotlar ijobiy natija berayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, sud tizimini yanada takomillashtirish, huquqiy madaniyatni oshirish va sud faoliyatining samaradorligini kuchaytirish bo'yicha izchil choralar ko'rish zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot sud hokimiyati organining davlat hokimiyati tizimidagi o'rni, huquqiy asoslari va faoliyat mexanizmlarini tahlil qilishga qaratildi. O'rganishlar

shuni ko'rsatdiki, sud hokimiyati konstitutsiyaviy jihatdan mustaqil hokimiyat tarmog'i sifatida shakllangan bo'lib, u qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda adolatli sudlovni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari sud hokimiyati faoliyati keng qamrovli normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinganini va sud tizimini isloh qilishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil amalga oshirilayotganini ko'rsatdi. Xususan, sud mustaqilligini mustahkamlash, sudyalarni tanlash va tayinlash mexanizmlarini takomillashtirish, sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash yo'nalishida muhim ijobiy natijalarga erishilgan.

Shu bilan birga, sud amaliyotida qonun normalarini qo'llash, sud qarorlarining ijrosi va protsessual tartiblarni takomillashtirish bilan bog'liq ayrim muammolar mavjudligi aniqlandi. Bu holat sud hokimiyati faoliyatini yanada samarali tashkil etish, sudyalarning kasbiy malakasini oshirish hamda sud tizimida boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, sud hokimiyati organlarini rivojlantirish huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishning muhim sharti hisoblanadi. Sud tizimini yanada mustahkamlash, uning mustaqilligi va samaradorligini oshirish bo'yicha izchil islohotlarni davom ettirish jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. United Nations. (1966). International covenant on civil and political rights. United Nations.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi "Sudyalarning oliy kengashi to'g'risida"gi Qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sud-huquq tizimini isloh qilishga oid farmon va qarorlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorlari.
7. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi; Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt.